

est; quia si homo tunc est fructus hominis baptizatoris sui, quando a manifesto bono baptizatur, cum vero baptizatur ab occulto homine malo, tunc non ipsius fructus, sed Christi est, sanctius justificantur qui baptizantur ab occultis malis, quam qui baptizantur a manifestis bonis.

LV. Quod cum mihi tribuens Petilianus tanquam hoc ego senserim, satis in me graviter ac vehementer invehitur, ipse utique demonstrat, ea ipsa gravissima invectione sua, quantum nefas sit ista sentire: ac per hoc quidquid propter hanc sententiam in me dixisse videri voluit, in se ipsum dixisse invenitur, qui talia sentire convincitur. Ibi enim ostendit, quanta vi veritatis superatus sit, ubi alium exitum non invenit, nisi ut me sensisse fingeret, quod ipse sentit. Quemadmodum si illi quos Apostolus arguit, quia dicebant non esse resurrectionem mortuorum, eundem Apostolum accusare vellent, quoniam dixit: « Neque Christus resurrexit¹, » et inanem esse prædicationem Apostolorum, inanem etiam fidem credentium, falsosque inveniri testes adversus Deum, qui dixissent quod suscitaverit Christum. Hoc mihi Petilianus facere voluit, desperans legi posse quæ scripsi, quibus respondere non potuit, et putari se respondisse magnopere concupivit. Sed quemadmodum, si quisquam illud fecisset Apostolo, recitato universo ipso loco ex ejus Epistola, redditisque superioribus verbis ex quibus ista pendere quisquis legit intelligit, omnis illa calumniosa reprehensio in frontem reprehendentium relaberetur: sic redditis ex Epistola mea superioribus, dum me Petilianus accusat, in ejus faciem, unde illa remove conatus est, majore impetu retorquentur.

LVI. Apostolus enim redarguens eos qui negabant resurrectionem mortuorum, ista absurditate corrigit quæ

¹ 1 Cor. xv, 13.

invitos sequitur talia sentientes, ut dum exhorrent quod nefas est dicere, corrigant quod ausi sunt credere. Proinde ita dicit: « Si resurrectio mortuorum non est, neque » Christus resurrexit: si autem Christus non resurrexit, » inanis est prædicationis nostra, vana est et fides vestra¹; » invenimur autem et falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus adversus Deum, quia suscitavit Christum quem non suscitavit: ut dum timent dicere Christum non resurrexisse, et cætera mala ac nefaria quæ sequuntur, corrigant quod stulte infideliterque dixerunt, non esse resurrectionem mortuorum. Si ergo tollas quod in capite ratiocinationis hujus est positum: Si resurrectio mortuorum non est: male cætera dicta sunt, et Apostolo tribuenda sunt. Si autem reddas unde pendent et in exordio constituas: Resurrectio mortuorum non est, recte consequentur, Neque Christus resurrexit, et inanis est prædicationis nostra, inanis est et fides vestra, et cætera quæ connexa sunt: et hæc omnia ab Apostolo bene et prudenter dicta sunt, quoniam quidquid mali habent, illis imputandum est qui negabant resurrectionem mortuorum. Sic etiam in epistola mea, tolle quod positum est: « Si talis quisque in gratia spiritali renascitur, qualis est ille a quo baptizatur, et cum manifestus est qui baptizat homo bonus, ipse dat fidem, ipse origo et radix caputque nascentis est; cum autem latet perfidus baptizator, tunc quisque a Christo percipit fidem, tunc a Christo ducit originem, tunc in Christo radicatur, tunc Christo capite gloriatur: » tolle ista unde pendet quod sequitur, et valde pessime dictum mihi que tribuendum est: « Optandum est omnibus qui baptizantur ut baptizatores perfidos habeant et ignorent eos. Quamlibet enim bonos habuerint, Christus est utique incomparabiliter melior, qui tunc erit baptizati caput, si perfidus la-

¹ 1 Cor. xv, 13.

teat baptizator. Reddantur autem illa quæ vos dicitis, tunc jam hoc quod inde pendet et religatum sequitur, non a me sentiri invenitur, et quidquid mali habet, in vestram sententiam retorquetur. Item tolle quod positum est: « Si arbor bona bonus baptizator est, ut fructus ejus bonus sit ille quem baptizaverit, et si cum occulta est arbor mala, quicumque ab illa fuerit baptizatus, non de illa, sed de Christo nascitur: » tolle ista, quæ cogimini et ex vestra secta et ex Petiliani epistola confiteri, et meum erit ac mihi imputandum illud insanum quod sequitur: « Sanctius justificantur qui baptizantur ab occultis malis, quam qui baptizantur a manifestis bonis. » Redde autem illa ex quibus hoc pendet, continuo videbis et me hoc ad vos corrigendos recte posuisse, et totum quod vobis in hac sententia merito displicet, in vestram faciem recidisse.

LVII. Proinde quemadmodum illi qui resurrectionem mortuorum negabant, nullo modo se defenderent a tantis malis quæ ad eos redarguendos connexuit Apostolus dicens: « Neque Christus resurrexit ¹, » et nefanda similiter cætera, nisi mutarent sententiam, et faterentur esse resurrectionem mortuorum: sic etiam vos si non vultis vobis imputari quod ad vos convincendos et corrigendos dicimus, sanctius justificari eos qui baptizantur ab occultis malis, quam qui baptizantur a manifestis bonis; mutate sententiam, et eorum spem qui baptizantur nolite in homine ponere. Nam si ponitis, videte quid dicam, ne hoc aliquis iterum supprimat, et dicat me sensisse quod ad vos redarguendos corrigendosque commemoro. Videte quid dicam, unde pendeat quod dicturus sum: Si eorum spem qui baptizandi sunt, in homine a quo baptizantur ponitis; si baptizatorem hominem, sicut scripsit Petilianus,

¹ 1 Cor. xv, 13.

originem et radicem et caput ejus qui baptizatur constituitis, si arborem bonam bonum hominem baptizantem, fructum autem ejus bonum eum qui fuerit ab ipso baptizatus accipitis; admonetis ut quæramus a vobis, qua origine oriatur, qua radice pullulet, cui capiti subnectatur, de qua arbore nascatur quem malus baptizat occultus. Ad hanc quippe inquisitionem pertinet etiam illud, cui non respondisse Petilianum sæpissime commendavi: Unde abluatur qui accipit baptismum, cum maculosam conscientiam non sancte dantis ignorat: hanc enim conscientiam dantis vel sancte dantis vult esse originem, radicem, caput, semen, arborem, unde existat, unde propagetur, unde incipiat, unde germinet, unde nascatur sanctificatio baptizati.

LVIII. Cum ergo quærimus unde ablatus sit, quem in vestra communione non rebaptizatis, etiam cum eum constiterit ab aliquo baptizatum, qui propter occultam nequitiam jam sancte dantis conscientiam non habebat, quid responsuri estis, nisi a Christo aut a Deo, quamvis et Christus Deus super omnia sit benedictus in sæcula ¹; aut ab Spiritu sancto, cum et ipse sit Deus, quia hæc Trinitas unus Deus. Unde Petrus cum dixisset homini: « Ausus es mentiri Spiritui sancto ²: » continuo secutus adjunxit quid esset Spiritus sanctus, et ait: « Non es mentitus hominibus, sed Deo: » Postremo etiam si dicatis eum ab Angelo abluī atque mundari, quando pollutam conscientiam non sancte dantis ignorat; videte quia sancti homines cum in æternam vitam resurrexerint, tunc de illis dictum est, quod erunt æquales Angelis Dei. Quisquis ergo et ab Angelo abluatur, sanctius abluatur quam si abluatur ab hominis qualicumque conscientia. Cur ergo non vultis ut dicatur vobis: Si tunc abluat homo quando

¹ Rom. ix, 5. — ² Act. v, 3.

manifestus bonus est, cum autem occultus homo malus est, quoniam non habet conscientiam sancte dantis, non jam ipse, sed Deus aut Angelus abluit, sanctius justificantur qui baptizantur ab occultis malis, quam qui baptizantur a manifestis bonis. Quæ sententia si vobis displicet, quoniam revera displicere omnibus debet; illa tollite unde nascitur, illa corrigite unde religatur: illa enim non præcedant, et ista non sequitur.

LIX. Nolite itaque dicere: «Conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis:» ne dicatur vobis: Quando latet dantis polluta conscientia, quis abluit accipientis conscientiam? Et cum responderitis: Vel Deus, vel Angelus, (quoniam quid respondeatis aliud non habetis;) sequatur vos unde confundamini: Sanctius justificantur qui baptizantur ab occultis malis, ut vel a Deo vel ab Angelo abluantur, quam qui baptizantur a manifestis bonis, qui Deo vel Angelis non comparantur. Sed dicite quod dicit Veritas et catholica Ecclesia, quia non solum cum malus est minister baptismi, verum etiam cum sanctus et bonus est, non est in homine spes ponenda, sed in illo qui justificat impium, in quem credentibus fides ad justitiam deputatur¹. Cum enim dicimus: Christus baptizat, non visibili ministerio dicimus sicut putat vel putari cupit nos dicere Petilianus, sed occulta gratia, occulta potentia in Spiritu sancto, sicut de illo dictum est a Joanne Baptista: «Hic est qui baptizat in Spiritu sancto².» Nec sicut Petilianus dicit, jam baptizare cessavit: sed adhuc id agit, non ministerio corporis, sed invisibili opere majestatis. Quod enim dicimus: Ipse baptizat, non dicimus, ipse tenet, et in aqua corpus credentium tinguit: sed ipse invisibiliter mundat, et hoc universam prorsus Ecclesiam. Neque enim apostolo Paulo non est credendum, qui de

¹ Rom. iv, 5. — ² Joan. i, 33.

illo dixit: «Viri, diligete uxores vestras, sicut et Christus » dilexit Ecclesiam, et se ipsum tradidit pro ea, ut eam » sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo¹.» Ecce quia Christus sanctificat, ecce quia Christus etiam ipso lavacro aquæ in verbo, ubi ministri corporaliter videntur operari, ipse abluit, ipse mundat. Nemo ergo sibi arroget quod Dei est: sic certa spes hominum, cum in illo figitur qui fallere non potest: «Quoniam maledictus omnis » qui spem suam ponit in homine²: » et, «Beatus cujus » est Dominus Deus spes ipsius³.» Nam dispensator fidelis mercedem accipiet vitam æternam: dispensator autem infidelis, cum cibaria Dominica distribuit conservis, absit ut per suam infidelitatem cibaria inutilia faciat. «Quoniam, » quæ dicunt, inquit, facite; quæ autem faciunt, facere » nolite⁴.» Quod ideo contra malos dispensatores præceptum est, ut bona Dei per ipsos accipiantur, mala autem ipsorum vita ex dissimilitudine caveatur.

LX. Si autem ad ista prima verba Epistolæ meæ Petilianum non respondisse manifestum est, et ubi respondere conatus est, magis ostendit quod non potuerit respondere: quid de illis partibus meorum scriptorum loquar, quibus nec respondere tentavit, quæ omnino non attigit? quæ tamen qualia sint si recensere quisque voluerit, qui et mea et ipsius habet scripta, puto quod intelligat quanta firmitate roborata sint. Quod ut vobis breviter ostendam, ipsa testimonia de Scripturis sanctis prolata recolite, vel legendo recensete, quæ posuit velut adversus nos, et in mea responsione quæ posui etiam ego adversus vos: et videte quemadmodum ego illa quæ ipse posuit, ostendi non nobis, sed potius vobis esse contraria: ipse autem

¹ Ephes. v, 25. — ² Jerem. xvii, 5. — ³ Psal. xxxix, 5. — ⁴ Matth. xxiii, 1.

illa quæ posui maxime necessaria, omnino non attingit, et in illo uno Apostoli, quod tanquam pro se pertractare conatus est, videbitis quam nullum exitum invenerit.

LXI. Pars quippe Epistolæ quam scripsit ad suos, a capite usque ad eum locum ubi dicit: « Hoc nobis Dominus imperat: Cum vos persecuti fuerint homines in civitate ista, fugite in aliam; quod si et in ea vos persequuntur, fugite in aliam¹: » primum venit in manus nostras, huic respondimus: quæ nostra responsio cum etiam in illius venisset manus, scripsit hanc contra, quam nunc refellimus, et eum nostræ non respondisse monstramus. In illa ergo prima parte scriptorum ejus quibus primum respondimus, hæc sunt testimonia Scripturarum, quæ nobis putavit adversa: « Arbor bona bonos fructus facit, et arbor mala malos fructus facit. Numquid colligunt de spinis uvas²? » Et iterum: « Omnis homo bonus de thesauro cordis sui profert bona, et omnis homo malus de thesauro cordis sui profert mala³. » Et iterum: « Qui baptizatur a mortuo, non ei prodest lavatio ejus⁴. » His testimoniis volens ostendere talem fieri eum qui baptizatur, qualis fuerit a quo baptizatur. Ego contra quemadmodum accipienda essent hæc testimonia, et quod ejus intentionem nihil adjuvarent ostendi. Cætera vero quæ posuit dicta in malos et sceleratos homines, non esse adversus frumenta Dominica, sicut prædicta et promissa sunt, toto orbe diffusa, et potius a nobis contra vos posse dici satis edocui. Recensete et invenietis.

LXII. At vero ego quæ posui pro Ecclesiæ catholicæ assertionem, ista sunt: quod ad baptismum attinet, ne id quod gratia Dei regeneramur, mundamur, justificamur, danti homini tribuatur: « Bonum est confidere in Domino,

¹ Matth. x, 23. — ² Id. vii, 17. — ³ Id. xii, 35. — ⁴ Eccli. xxxiv, 30.

» quam confidere in homine¹. » Et: « Maledictus omnibus qui spem suam ponit in homine². » Et quia: « Domini est salus³. » Et: « Vana salus hominis⁴. » Et quia: « Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus⁵. » Et quia ille « in quem creditur justificat impium, ut deputetur fides ejus ad justitiam⁶. » Propter ipsius vero Ecclesiæ unitatem quæ in omnibus gentibus dilatatur, cui vos non communicatis, hæc testimonia posui de Christo esse prædicta, quia « Dominus minabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ⁷. » Et, « Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ⁸. » Et quod testamentum Dei factum ad Abraham pro nostra, hoc est, catholica communione recitetur, ubi scriptum est: « In semine tuo benedicentur omnes gentes⁹. » Quod semen interpretatur Apostolus dicens: « Inseminet tuo, quod est Christus⁹. » Unde apparet in Christo, non solum Afros aut Africam, sed omnes gentes habituras benedictionem, per quas catholica dilatatur Ecclesia, tanto ante promissam. Et quod palea cum frumentis sit usque ad ultimam ventilationem, ne quisquam per calumnias criminum alienorum sacrilegium suæ separationis excuset, quod reliquerit vel deseruerit omnium gentium communionem. Et ne propter malos dispensatores, hoc est, præpositos, societas christiana dividatur, etiam illud testimonium posui: « Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt facere nolite; dicunt enim, et non faciunt¹⁰. » Hæc ille testimonia de Scripturis sanctis a me posita, nec ostendit quemadmodum aliter accipi deberent, ut non ea pro nobis neque contra vos esse ostenderet, nec omnino attingere voluit: imo id egit

¹ Psal. cxvii, 8. — ² Jerem. xvii, 5. — ³ Psal. iii, 9 et lix, 13. — ⁴ 1 Cor. iii, 7. — ⁵ Rom. iv, 5. — ⁶ Psal. lxxi, 8. — ⁷ Id. ii, 8. — ⁸ Gen. xxi, 18. — ⁹ Gal. iii, 16. — ¹⁰ Matth. xxiii, 3.

tumultu conviciorum suorum, ut si fieri posset, hæc a me dicta nulli omnino veniret in mentem, qui post Epistolam meam lectam, etiam ipsius legere voluisset.

LXIII. Quod vero ex apostoli Pauli scriptis a me positum pro se tractare conatus est, quale sit parumper attendite. « Dixisti enim, inquit, apostolus Paulus eos, qui dicebant se apostoli Pauli esse, objurgat, et dicit: « Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? » Quapropter si errabant illi, et nisi corrigerentur perirent, qui volebant esse Pauli; quæ tandem spes eorum est, qui voluerunt esse Donati? Id enim agunt isti, ut origo et radix et caput baptizati, non nisi ille sit a quo baptizatur. » Hæc verba et hoc Apostoli testimonium ex Epistola mea commemoravit, et sibi proposuit refellendum. Proinde videte si ad propositum respondit. Ait enim: « Inane hoc dictum est, inflatum et puerile et insipiens, et quod longe sit penitus a fidei nostræ ratione. Tunc enim recte hoc diceretis, si nos diceremus: In nomine Donati baptizati sumus: aut, Donatus crucifixus est pro nobis: aut, In nostro nomine baptizati sumus. At cum hæc a nobis nec dicta sint nec dicantur, quia formam divinæ sequimur Trinitatis; te, qui nobis talia objicis, certum est insanire. Aut si putas quia in Donati, vel in nostro nomine baptizati sumus, falleris perditæ, simulque de vobis sacrilege confiteteris, quia vos in nomine Cæciliani miseros inquinatis. » Hæc Petilianus contra illa mea respondit, non intendens, vel potius ne ab aliquo intendatur, obstrepens, omnino nihil se respondisse, quod ad rem de qua agitur pertinere. Quis enim non videat, ideo magis a nobis recte positum hoc Apostoli testimonium, quia non vos dicitis in Donati nomine baptizatos, neque Donatum crucifixum

¹ I Cor. 1, 13.

esse pro vobis, et tamen propter partem Donati vos ab Ecclesiæ catholicæ communionem separatis; sicut etiam illi quos Paulus arguebat, non utique dicebant in nomine Pauli se fuisse baptizatos, aut Paulum pro se esse crucifixum, et tamen de Pauli nomine schisma faciebant. Sicut ergo illis, pro quibus Christus, non Paulus, crucifixus est, et qui in nomine Christi, non in nomine Pauli, fuerunt baptizati, et tamen dicebant: Ego sum Pauli, propter hoc rectius dicitur: « Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis, » ut hæreant ei qui pro ipsis crucifixus est, et in cujus nomine baptizati sunt, et non ad nomen Pauli dividantur: sic et vobis multo magis quia non dicitis: In nomine Donati baptizati sumus, et tamen vultis esse de parte Donati, congruenter dicitur: Numquid Donatus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Donati baptizati estis? Scitis enim Christum pro vobis esse crucifixum, et in nomine Christi vos baptizatos, et tamen propter nomen et partem Donati unitati Christi, qui pro vobis crucifixus est, et in cujus nomine baptizati estis, tanta pertinacia repugnatis.

LXIV. Quia vero id egit Petilianus scriptis suis, « ut origo et radix et caput baptizati non nisi ille sit a quo baptizatur, » et hoc a me non inaniter, nec pueriliter, nec insipienter dictum est, primordia Epistolæ ipsius quibus tunc respondi, recensete, et videbitis, imo vero me commemorante diligenter advertite. « Conscientia, inquit, sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis: nam qui fidem sciens a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum. » Et tanquam diceretur ei: Unde hoc probas? « Omnis res enim origine, inquit, et radice consistit; et si caput non habet aliquid, nihil est; nec quidquam bene regenerat, nisi bono semine regeneretur. Quæ cum ita

sint, fratres, quæ potest esse perversitas, ut qui suis criminibus reus est, alium faciat innocentem, dicente Domino Jesu Christo: « Arbor bona bonos fructus facit: numquid colligunt de spinis uvas¹? » Et iterum: « Omnis homo bonus de thesauro cordis sui profert bona, et omnis homo malus de thesauro cordis sui profert mala². » Et iterum: « Qui baptizatur a mortuo, non ei prodest lavatio ejus³. » Hæc omnia quo pertineant videtis, ut scilicet sancte dantis conscientia (ne quisquam fidem sumens a perfido, non fidem percipiat, sed reatum), ipsa sit origo et radix et caput et semen baptizati. Volens enim probare conscientiam sancte dantis attendi, quæ abluat accipientis; et non fidem percipere, sed reatum, qui fidem sciens sumit a perfido; continuo subjecit: « Omnis res enim origine et radice consistit; et si caput non habet aliquid, nihil est; nec quidquam bene regenerat, nisi bono semine regeneretur. » Et ne quisquam tam tardus esset, ut adhuc non intelligeret de illo eum dicere a quo quisque baptizatur, explanat hoc subsequenter, et dicit: « Quæ cum ita sint, fratres, quæ potest esse perversitas, ut qui suis criminibus est reus, alium faciat innocentem, dicente Domino Jesu Christo: « Arbor bona bonos fructus facit: numquid colligunt de spinis uvas? » Et ne adhuc incredibili obtusitate cordis cæcus auditor vel lector non videat de homine baptizante dicere; adjungit aliud, ubi et hominem nominat: « Et iterum, inquit, Omnis homo bonus de thesauro cordis sui profert bona, et omnis homo malus de thesauro cordis sui profert mala. » Et iterum: « Qui baptizatur a mortuo, non ei prodest lavatio ejus. » Certe jam manifestum est, certe jam non indiget interprete nec disputatore aut demonstratore, id agere istos, ut origo et radix et caput baptizati non nisi ille sit a quo baptizatur:

¹ Matth. vii, 16. — ² Id. xii, 35. — ³ Eccli. xxxiv, 30.

et tamen vi veritatis oppressus, et quasi quæ dixisset oblitus, concedit mihi postea Petilianus, ut Christus sit origo et radix regenerantium et caput Ecclesiæ, non quisquam homo dispensator ministerque baptismatis. Cum enim dixisset, quia in nomine Christi baptizabant Apostoli, et Christum fundamentum ponebant, ut facerent Christianos, et hoc Scripturarum sanctarum testimoniis et exemplis, tanquam nos hoc negaremus, probaret: « Ubi est nunc, inquit, illa vox, qua minutis et crebris quæstiunculis crepitans, multa involuta de Christo et pro Christo et in Christo, contra humanam temeritatem et superbiam invidiose et elate dixisti? Ecce Christus est origo Christiani, Christus est caput, Christus est radix. » His ergo auditis, quid nisi ipsi Christo gratias agam, qui coëgit hominem confiteri? Falsa ergo sunt illa, quæ in Epistolæ suæ dixit exordio, cum vellet persuadere conscientiam sancte dantis attendi, quæ abluat accipientis; et cum quis sciens fidem a perfido sumpserit, non fidem percipere, sed reatum. Hoc enim volens velut ostendere, quantum sit in homine baptizante, tanquam magna documenta subjecerat dicens: « Omnis enim res origine et radice consistit; et si caput non habet aliquid, nihil est. » Postea vero cum dicit quod et nos dicimus: « Ecce Christus est origo Christiani, Christus est caput, Christus est radix: » delet quod antea dixerat, « quia conscientia sancte dantis est origo et radix et caput accipientis. » Vicit ergo veritas, ut homo qui baptismum Christi desiderat, non in homine ministro spem ponat, sed ad ipsum Christum tanquam ad originem quæ non mutatur, ad radicem quæ non evellitur, ad caput quod non dejicitur, securus accedat.

LXV. Jam illud quis non advertat, de qua inflata vena veniat, quod cum Apostoli sententiam velut exponeret, ait: « Qui dixit: « Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus

» incrementum dedit¹. » quid aliud dixit, nisi ego hominem in Christo catechumenum feci : Apollo baptizavit, Deus quod fecimus confirmavit ? » Quare ergo non addidit Petilianus quod Apostolus addidit, et ego maxime commendavi, ut etiam hoc nobis exponeret : « Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus ? » Quod si velit exponere secundum ea quæ supra posuit, sine dubio sequitur, ut neque qui baptizat aliquid sit, sed Deus qui incrementum dat. Quid enim ad rem nunc pertinet quomodo dictum sit : « Ego plantavi, » Apollo rigavit : » utrum revera ita accipiendum sit tanquam dixerit : « Ego catechumenum feci, Apollo baptizavit : an sit alius verior et congruentior intellectus ? Ecce interim secundum ipsius expositionem, neque qui catechumenum facit, neque qui baptizat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. Multum autem interest inter confirmare quod alius facit, et facere. Qui enim dat incrementum, non arborem vel vitem confirmat, sed creat. Illo quippe incremento fit, ut etiam lignum plantatum radicem producat et figat : illo incremento fit, ut semen jactum germen emittat. Sed quid hinc diutius disseramus ? Sufficit quod secundum ipsum, neque qui catechumenum facit, neque qui baptizat, aliquid est, sed qui incrementum dat Deus. Quando autem hoc diceret Petilianus, ut eum dicere intelligeremus : Neque Donatus Carthaginis est aliquid, neque Januarius, neque Petilianus ? Quando hoc tumor ille pateretur, quo se putat homo aliquid esse cum nihil sit, et se ipsum seducit¹ ?

LXVI. Denique etiam paulo post cum institueret, et intenderet tanquam ea verba Apostoli, quæ nos objeceramus, iterum retractare, noluit hæc ponere quæ dixeram ego, sed alia in quibus posset utcumque humana inflatio

¹ 1 Cor. iii, 6. — ² Gal. vi, 3.

respirare. « Nam ut ejus, inquit, Apostoli dicta¹, quæ nobis objecerat, iterum replicemus, dixit, Quid est enim Apollo, quidve Paulus ? Ministri ejus cui credidistis. Quid aliud, verbi gratia, dicit omnibus nostris, nisi quid est Donatus Carthaginis, quid Januarius, quid Petilianus, nisi ministri ejus cui credidistis ? » Hoc ego Apostoli testimonium non posui : sed illud quod commemorare noluit, posui : « Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, » sed qui incrementum dat Deus. » Iste autem ea verba Apostoli inserere voluit, ubi interrogat quid sit Paulus, vel quid sit Apollo, et respondet : « Ministri ejus cui credidistis ? » Hoc aliquo modo ferre potuit torus cervicis hæreticæ : illud autem ubi non interrogavit, et respondit quid esset, sed dixit non esse aliquid, ferre omnino non potuit. Sed jam volo quærere, utrum non sit aliquid minister Christi ? Quis hoc dixerit ? Quomodo ergo verum est : « Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, » sed qui incrementum dat Deus : » nisi quia ad aliud aliquid est, ad aliud non est aliquid ? Ad ministrandum et dispensandum verbum ac sacramentum aliquid est : ad mundandum autem et justificandum non est aliquid ; quia hoc non operatur in interiori homine, nisi per quem creatus est totus homo, et qui Deus manens factus est homo, ille scilicet de quo dictum est : « Fide mundans » corda eorum² : » et, « Credenti in eum qui justificat » impium³ : » Quod testimonium in verbis meis Petilianus ponere voluit, in suis autem nec tractavit, nec attigit.

LXVII. Minister ergo, id est, dispensator verbi et sacramenti Evangelici, si bonus est, consocius fit Evangelii : si autem malus est, non ideo dispensator non est Evangelii. Si enim bonus est, volens hoc facit : si autem malus, hoc est sua quærens non quæ Jesu Christi, invitus

¹ 1 Cor. iii, 4. — ² Act. xv, 9. — ³ Rom. iv, 5.

hoc facit propter alia quæ requirit. Vide tamen quid idem Apostolus dixerit : « Si ergo volens hoc facio, inquit, » mercedem habeo : si autem invitus, dispensatio mihi » credita est¹. » Tanquam diceret, Si bonus bonum annuntio, etiam ipse pervenio : si autem malus, bonum annuntio. Numquid enim dixit, Si invitus facio, dispensator non ero? Annuntiavit Petrus et cæteri boni, invitus Judas, tamen cum ipsis missus annuntiavit. Illi mercedem habent, huic dispensatio credita est. Qui autem omnibus illis annuntiantibus Evangelium perceperunt, non a plantatore vel rigatore, sed ab eo qui incrementum dat, mundari potuerunt et justificari. Neque enim dicturi sumus Judam non baptizasse, cum adhuc inter Discipulos fuerit, quando fiebat quod scriptum est : « Ipse non baptizabat, » sed Discipuli ejus³. » An quia nondum Christum tradiderat, qui oculos habebat², et ea quæ mittebantur aufererebat, et qui pecuniæ custos innocens esse non potuit, dispensator tamen gratiæ sine accipientium damno fuit? Aut si non baptizavit, certe fatemini quia evangelizavit. Quod si hoc minimum et leve ducitis, videte quid de ipso Paulo apostolo sentiatis, qui dixit : « Non enim misit me » Christus baptizare, sed evangelizare⁴. » Huc accedit, quia incipit esse potior Apollo, qui baptizando rigavit, quam Paulus, qui evangelizando plantavit, cum sibi officium patris erga Corinthios ob hoc vindicet, nec eis qui post illum ad eos venerant, hoc nomen concedat. Ait enim : « Si decem millia pædagogos habeatis in Christo, » sed non multos patres : in Christo enim Jesu per Evangelium ego vos genui⁵. » Eis dicit : « Ego vos genui : » quibus alio loco dicit : « Gratias Deo, quod neminem » vestrum baptizavit, nisi Crispum et Gaïum et Stephanæ

¹ I Cor. ix, 17. — ² Joan. iv, 2. — ³ Id. xii, 6. — ⁴ I Cor. i, 17. — ⁵ Id. iv, 15.

» domum¹. » Genuerat itaque illos, non per se, sed per Evangelium. Qui etiam si sua quæreret, non quæ Jesu Christi, et invitus hoc faceret sine sua mercede, tamen pecuniam Dominicam dispensaret : quam, licet malus, non malam nec inutilem bene accipientibus faceret.

LXVIII. Et si hoc de Evangelio recte dicitur, quanto magis de baptismo dicendum est, quod ita pertinet ad Evangelium, ut sine illo quidem ad regnum cœlorum nemo perveniat, sed si accedat sacramento justitia. Qui enim dixit : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, » non intrabit in regnum cœlorum² : » idem ipse dixit : « Nisi abundaverit justitia vestra super Scribarum et » Phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorum³. » Forma sacramenti datur per baptismum, forma justitiæ per Evangelium. Alterum sine altero non perducit ad regnum cœlorum. Verumtamen perfecte baptizare etiam minus docti possunt, perfecte autem evangelizare multo difficilius et rariis est operis. Ideo Doctor gentium plurimis excellentior evangelizare missus est, non baptizare : quoniam hoc per multos fieri poterat, illud per paucos, inter quos eminebat. Et tamen legimus eum aliquibus locis dixisse, Evangelium meum⁴ : baptismum autem meum nunquam dixit, sed nec cujusquam per quem ministratus est. Nam solus ille baptismus quem dedit Joannes, dictus est baptismus Joannis⁵. Hoc præcipuum vir ille dispensationis suæ munus accepit, ut lavacri præcursorium sacramentum etiam illius diceretur, per quem dispensabatur : baptismus autem quem ministraverunt Discipuli Christi, nullius eorum dictus est ; ut illius esse intelligeretur, de quo dictum est : « Christus » dilexit Ecclesiam, et se ipsum tradidit pro ea, ut eam

¹ I Cor. i, 14. — ² Joan. iii, 5. — ³ Matth. v, 20. — ⁴ I Tim. ii, 8. — ⁵ Act. xix, 3.